

O'ZBEK TILIGA JARGON SO'ZLARINING O'ZLASHUVI

Mahmudjonova Gulchiroy

Andijon davlat pedagogika instituti.

Filologiya fakulteti. O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

203-guruh talabasi

Annotatsiya: *Rus va jahon adabiyotini o'rganayotgan har bir talaba adabiy tilga xos bo'lmagan nutq burilishlariga duch keladi. Ushbu iboralarning klassik ta'rifi nima, ular o'zbek tilida qanday qo'llaniladi, ularning paydo bo'lish tarixi va zamondoshlarimiz muloqotidagi o'rni qanday degan savol tug'iladi. Ushbu maqolada aynan ushbu savollarga javob olasiz.*

Kalit so'zlar: *Jargon, professional jargon, adabiy til, lahja, asotsial elementlar.*

Jargon (fr. jargon — safsata) — biror ijtimoiy guruhning o'ziga xos muloqotida uchraydigan so'zlar va atamalarni ifodalaydigan tushuncha. Jargon muayyan ijtimoiy muhitda yuzaga keladi, turli sheva hamda lahjalardan farq qiladi. Ko'p hollarda, jargoninso ma'naviyatidagi salbiy qusurlardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Uni kuchli rivojlangan va aniq terminlarga ega biror kasb tili bilan aralashtirmaslik lozim. Jargonbarqaror bo'lmaydi, u ham til, ham uslubiy jihatdan turli-tuman va tezda o'zgaruvchanxususiyatga ega. Yoshlar orasida “ketdim” o'rniga “sirpandim”, “pul” o'rnida “soqqa”; san'atkorlar orasida “xizmat uchun haq olmaslik” o'rnida “tom suvoq”, “pul” o'rnida “yakan” va shu kabi jargonlar uchraydi. Jargon bazida badiiy ijodda asar qahramoni xususiyati, tabiatini ochib berish uchun xizmat qiladi. Jargonlar turli tillarda so'zlashuvchi xalqlar vakillarining bir-birlari bilan aloqa qilishida yoki turli xalqvakillari yig'iladigan joylar (masalan, chegara, portlar)da ham paydo bo'ladi. Jargonlarqaysi ijtimoiy guruh orasida yuzaga kelgan bo'lsa, deyarli faqat shu guruh vakillari uchun tushunarli bo'ladi, shu toifadagilarning vaziyat, sharoit taqozosiga ko'ra boshqalardan yashirin tutiladigan maqsadlariga xizmat qiladi. Jargonda keng tarqalgan inqiloblar shartli so'zlashuv so'zi va muayyan ijtimoiy guruhlarda ishlatiladigan ibora. Bundan tashqari, ulardan paydo bo'lishi, rivojlanishi, o'zgarishi va chekinishi nutq aylanishi jamiyatning aniq ajratilgan qismida sodir bo'ladi.

Jargon - bu adabiy tilning faqat ma'lum bir guruhdagi so'zlashuvchi odamlarga tushunarli shaklda takrorlanishi. Bu ob'ektlar, harakatlar va ta'riflarning klassik ta'riflari uchun normativ bo'lmagan, tan olinmagan sinonimlardir. Jamiyatning har bir ijtimoiy bo'linmasining jarangli so'zlari jargon deb ataladigan, tushunilmaganlar tushuna olmaydigan muloqot tilini tashkil qiladi.

Kelib chiqishi va farqlari

"Jargon" so'zi V. Dahl ("Tirik buyuk rus tilining izohli lug'ati") ga ko'ra, frantsuz jargonidan keladi. Uning adabiy til me'yorlaridan farqlari:

- Maxsus lug'at va frazeologiya.
- Devoriy shakllardan maksimal foydalanish.
- O'z fonetik tizimlarining yo'qligi.

- Grammatika qoidalariga rioya qilmaslik.

Bugungi kunda jargon nafaqat og'zaki muloqot, balki samarali vosita badiiy ifoda. Hozirgi zamon adabiyotida bu so'zlar atayin metaforalar, sinonimlar, epitetlar bilan birga mazmuni kuchaytirish, o'ziga xos rang berish maqsadida qo'llanadi.

Ijtimoiy jargonlar keng tarqalgan so'z va iboralar bo'lib, ular birinchi marta 18-asrda "salon" deb ataladigan zodagonlar doiralarida paydo bo'lgan. Fransuzlarning hamma narsani sevuvchilar va muxlislari ko'pincha bu tilning buzilgan so'zlarini ishlatishgan. Masalan: "zavq" "plaisir" deb atalgan.

Jargonning asl maqsadi uzatilgan ma'lumotni sir saqlash, "biz" va "ular" ni kodlash va tan olishning bir turi edi. "Yashirin til"ning bu funksiyasi gangster muhitida asotsial elementlarning nutqi sifatida saqlanib qoladi va "o'g'rilar jarangi" deb ataladi. Masalan, pichoq - bu "qalam", qamoqxonona - "teatr", qo'ng'iroq - "raqamlarni terish".

Jargonning boshqa turlari - maktab, talaba, sport, professional - bu xususiyatni amalda yo'qotdi. Biroq, yoshlar nutqida u hali ham jamiyatdagi "begona odamlarni" aniqlash funksiyasini bajaradi. Ko'pincha o'smirlar uchun jargon - bu o'zini o'zi tasdiqlash usuli, ularning "kattalar" soniga mansubligini ko'rsatish va ma'lum bir kompaniyaga qabul qilish sharti.

Maxsus jaranglardan foydalanish suhbat mavzusi bilan chegaralanadi: suhbat mavzusi, qoida tariqasida, tor doiradagi odamlarning o'ziga xos manfaatlarini ifodalaydi. Lahjadan jargonning o'ziga xos xususiyati shundaki, uni ishlatishning asosiy ulushi norasmiy muloqotga to'g'ri keladi.

Jargonlarning xilma-xilligi

Ayni paytda jargonning yagona, aniq bo'linishi mavjud emas. Faqat uchta sohani aniq tasniflash mumkin: professional, yoshlar va jinoiy jaranglar. Biroq, jamiyatning alohida guruhlariga xos bo'lgan jargonlardan naqshlarni aniqlash va shartli ravishda lug'atni ajratib ko'rsatish mumkin. Quyidagi jargon turlari eng keng tarqalgan va kenglug'atga ega:

Professional jargonlar - bu ma'lum bir professional muhitda maxsus atamalar va tushunchalarni ifodalash uchun ishlatiladigan lug'atni qisqartirish yoki birlashtirish orqali soddalashtirilgan so'zlar. Ushbu so'zlar texnik ta'riflarning ko'pchiligi uzoq va talaffuz qilish qiyin bo'lganligi yoki ularning ma'nolari zamonaviy rasmiy tilda umuman yo'qligi sababli paydo bo'ldi. Jargon so'zlari deyarli barcha professional uyushmalarda mavjud. Ularning so'z shakllanishi hech kimga bo'ysunmaydi maxsus qoidalar jargon uchun. Biroq, jargon aloqa va aloqa uchun qulay vosita bo'lib, aniqfunksiyaga ega.

Jargon: dasturchilar va Internet foydalanuvchilari tomonidan ishlatiladigan misollar

Bilmaydiganlar uchun kompyuter jarangi juda o'ziga xos va uni idrok etish qiyin.

Mana bir nechta misollar:

- "Vinda" - operatsion tizim derazalar;
- "o'tin" - haydovchilar;
- "Ish" - ishlash;
- "muvaffaqiyatsiz" - ishlashni to'xtatdi;
- "servak" - server;

- "clave" - klaviatura;
- "progs" - kompyuter dasturlari;
- "xaker" - dasturlarni buzuvchi;
- "foydalanuvchi" - foydalanuvchi.O'g'rilar jargon - jargon

Jinoiy jargon juda keng tarqalgan va o'ziga xosdir. Misollar:

- "malyava" - harf;
- "quvur" - mobil telefon;
- "ksiva" - pasport yoki shaxsiy guvohnoma;
- "xo'roz" - mahkum, mahkumlar tomonidan "pastga tushirilgan";

Ingliz leksikologiyasida uchta sinonim atama mavjud: cant, jargon, jargon. Bugungi kunga qadar ular o'rtasida aniq ajratish o'rnatilmagan, ammo ulardan foydalanish sohalari ko'rsatilgan. Shunday qilib, cant muayyan ijtimoiy guruhlarning shartli lug'atini, masalan, o'g'rilar jargoni yoki maktab jarangini bildiradi.Jargon lug'atlaridagi belgi aniq texnik atamalarni belgilashda mavjud, ya'ni u professional jargonning ruscha kichik turlariga mos keladi. Shuningdek, jargon, cant va jargon so'zlashuv iborolari va qo'pol so'zlarni bildiradi. Ular nafaqat o'ziga xos foydalanish muhiti, balki barcha mavjud adabiy me'yorlarning grammatikasi va fonetikasining buzilishi bilan ham ajralib turadi.

Ingliz tilida jargonlar jargon va jargon bo'lib, ular alohida so'zlar, iboralar va nutq burilishlarini o'z ichiga oladi. Ular butun ijtimoiy guruhlarning ta'siri ostida ham, alohida shaxslar tufayli ham paydo bo'ladi. Ingliz jargonlari ko'pincha xarakterlarning xususiyatlarini etkazishda badiiy uslubdagi asarlarda mavjud. Odatda muallif qo'llanilgan jarangli so'zlarga izoh beradi.Dastlab faqat so'zlashuv vositalari bo'lgan ko'plab so'zlar endi klassik adabiyotda qo'llanish huquqini qo'lga kiritdi. Zamonaviy ingliz tilida jargon turli kasb vakillarining muloqotida muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, ularni talabalik sohasida, sport sohasida, harbiylar orasida tez-tez uchratasiz.Shuni ta'kidlash kerakki, jargonning mavjudligi, ularning kundalik muloqotda asossiz ishlatilishi tilni to'sib qo'yadi. Dialektlar va jarangli iboralar ko'plab tilshunoslar va tarjimonlarga tanish bo'lgan tushunchalardir. Garchi ular haqidagi ma'lumotlarni umumlashtirsa va ilmiy maqolalar Ular juda ko'p, ammo bugungi kunda ushbu leksik birliklarning tarjimasini qanday qilib to'g'ri va adekvat etkazish haqida ma'lumotlarning etishmasligi mavjud. Rus tilidagi analoglarni tanlashda muhim nuqta: jargon ma'lum ijtimoiy qatlamlarga xos ekanligini va ma'lum bir ma'noga ega ekanligini unutmang. Shuning uchun asl manbaga xos bo'lgan his-tuyg'ularni yoki tushunchalarni etkazish uchun ularni talqin qilishning bunday usulini topish muhimdir.Zamonaviy til jargon jamiyatning barcha sohalarida keng tarqaldi, vositalari ommaviy axborot vositalari, filmlar va hatto adabiyotlar. Ulardan foydalanishni taqiqlash befoyda va samarasiz, lekin o'z nutqiga to'g'ri munosabatni shakllantirish muhim va zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. B.To'ychiboyev. O'zbek tilining taraqqiyot bosqichlari. - T.: «O'qituvchi», 1996, 7-b.

2. V.V.Reshetov. Sh.Shoabdirahmonov. O‘zbek dialektologiyasi. - T.: «O‘qiluvchi». 197X. 42 - b.
3. Ne‘matov H., Rasulov R. O‘zbek lili sistem leksikologiyasi. - T.: «O‘qiluvchi», 1995, II 1 - 123 - b.
4. Qo‘chqo‘rtovcv I. So‘zlarning leksik-semantik to‘dalari haqida. //ToshDU ilmiy asarlari, 359- chiqishi. - T.: 1969.
5. Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi 2023 №7. 718-128 b.
6. Zamonaviy talim Toshkent. 2022 № 12. 43-47 b.